Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kolmas jaosto)

11 päivänä huhtikuuta 2013 *

Asetus (EY) N:o 44/2001 — 1 artiklan 1 kohta ja 6 artiklan 1 alakohta — Siviili- ja kauppaoikeudellisen asian käsite — Valtion elimen perusteettomasti suorittama maksu — Maksun takaisinperintävaatimus oikeudenkäynnissä — Oikeuspaikan määrittäminen, kun kyse on samassa yhteydessä käsiteltävistä kanteista — Kanteiden läheinen yhteys toisiinsa — Vastaaja, jonka kotipaikka on kolmannessa valtiossa

Asiassa C-645/11,

jossa on kyse SEUT 267 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyynnöstä, jonka Bundesgerichtshof (Saksa) on esittänyt 18.11.2011 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 16.12.2011, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

Land Berlin

vastaan

Ellen Mirjam Sapir,

Michael J. Busse,

Mirjam M. Birgansky,

Gideon Rumney,

Benjamin Ben-Zadok ja

Hedda Brown,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (kolmas jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja M. Ilešič sekä tuomarit E. Jarašiūnas, A. Ó Caoimh, C. Toader (esittelevä tuomari) ja C. G. Fernlund,

julkisasiamies: V. Trstenjak,

kirjaaja: A. Calot Escobar,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

— Saksan hallitus, asiamiehenään K. Petersen,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

— Portugalin hallitus, asiamiehinään L. Inez Fernandes ja S. Nunes de Almeida,

— Euroopan komissio, asiamiehinään M. Wilderspin ja W. Bogensberger,

kuultuaan julkisasiamiehen 28.11.2012 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla 22.12.2000 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 44/2001 (EYVL 2001, L 12, s. 1) 1 artiklan 1 kohdan ja 6 artiklan 1 alakohdan tulkintaa.

2 Tämä pyyntö on esitetty asiassa, jossa ovat vastakkain yhtäältä Land Berlin ja toisaalta Ellen Mirjam Sapir, Michael J. Busse, Mirjam M. Birgansky, Gideon Rumney, Benjamin Ben-Zadok ja Hedda Brown sekä viisi muuta henkilöä ja joka koskee sellaisen hallintomenettelyn päätteeksi, jonka tarkoituksena on korvata natsihallinnon aikana vainojen yhteydessä kiinteistön menetyksestä aiheutunut vahinko, erehdyksessä liikaa maksetun rahamäärän palauttamista.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Unionin oikeus

Asetus N:o 44/2001

3 Asetuksen N:o 44/2001 johdanto-osan 7–9 ja 11 perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”(7) Tämän asetuksen soveltamisalan on katettava kaikki tärkeimmät siviili- ja kauppaoikeudelliset asiat lukuun ottamatta tiettyjä selkeästi määriteltyjä asioita.

(8) Tämän asetuksen soveltamisalaan kuuluvilla riita-asioilla on oltava liittymä niihin jäsenvaltioihin, joita asetus sitoo. Tuomioistuimen toimivaltaa koskevia yhteisiä sääntöjä olisi periaatteessa sovellettava, kun vastaajalla on kotipaikka jossakin näistä jäsenvaltioista.

(9) Vastaajaa, jonka kotipaikka ei ole jäsenvaltiossa, koskevat yleensä sen jäsenvaltion alueella sovellettavat tuomioistuimen toimivaltaa koskevat kansalliset säännöt, missä kanne on nostettu, ja vastaajaan, jonka kotipaikka on sellaisessa jäsenvaltiossa, jota tämä asetus ei sido, on sovellettava edelleen [tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden täytäntöönpanosta yksityisoikeuden alalla 27.9.1968 tehtyä yleissopimusta (EYVL 1972, L 299, s. 32; jäljempänä Brysselin yleissopimus)].

– –

(11) Tuomioistuimen toimivaltaa koskevien sääntöjen ennustettavuuden on oltava hyvä, ja niiden on perustuttava periaatteeseen, jonka mukaan toimivaltainen tuomioistuin määräytyy pääsääntöisesti vastaajan kotipaikan perusteella, ja vastaajan kotipaikan tuomioistuin on aina toimivaltainen, lukuun ottamatta joitakin tarkoin rajattuja tapauksia, joissa riidan kohteen tai osapuolten sopimusvapauden vuoksi jokin muu liittymäperuste on oikeutettu. Oikeushenkilöiden kotipaikka olisi määriteltävä itsenäisesti yhteisten sääntöjen avoimuuden lisäämiseksi ja toimivaltaristiriitojen välttämiseksi.”

4 Asetuksen N:o 44/2001 1 artiklan 1 kohdassa määritellään asetuksen asiallinen soveltamisala seuraavasti:

”Tätä asetusta sovelletaan siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa, riippumatta siitä, millaisessa tuomioistuimessa niitä käsitellään. Erityisesti asetusta ei sovelleta vero- tai tulliasioihin eikä hallinto-oikeudellisiin asioihin.”

5 Yleisistä toimivaltasäännöistä sellaisten kanteiden osalta, jotka nostetaan sellaista henkilöä vastaan, jonka kotipaikka on Euroopan unionin alueella, säädetään asetuksen 2 ja 3 artiklassa, jotka kuuluvat asetuksen II luvun 1 jaksoon, jonka otsikko on ”Yleiset säännökset”.

6 Asetuksen 2 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Kanne henkilöä vastaan, jonka kotipaikka on jäsenvaltiossa, nostetaan hänen kansalaisuudestaan riippumatta tuon jäsenvaltion tuomioistuimissa, jollei tämän asetuksen säännöksistä muuta johdu.”

7 Asetuksen 3 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jos henkilön kotipaikka on jäsenvaltiossa, häntä vastaan voidaan nostaa kanne toisen jäsenvaltion tuomioistuimessa ainoastaan tämän luvun 2–7 jakson säännösten nojalla.”

8 Kanteista sellaista henkilöä vastaan, jonka kotipaikka on kolmannessa valtiossa, säädetään asetuksen N:o 44/2001 4 artiklan, joka myös sisältyy asetuksen II luvun 1 jaksoon, 1 kohdassa seuraavaa:

”Jos vastaajan kotipaikka ei ole jäsenvaltiossa, kunkin jäsenvaltion tuomioistuinten toimivalta määräytyy kyseisen jäsenvaltion lain mukaisesti, jollei 22 ja 23 artiklan säännöksistä muuta johdu.”

9 Asetuksen N:o 44/2001 5 artiklassa ja 6 artiklan 1 alakohdassa, jotka sisältyvät asetuksen II luvun 2 jaksoon, jonka otsikko on ”Erityinen toimivalta”, säädetään seuraavaa:

”Jos henkilön kotipaikka on jäsenvaltiossa, häntä vastaan voidaan nostaa kanne toisessa jäsenvaltiossa:

– –”

”Jos henkilön kotipaikka on jäsenvaltiossa, häntä vastaan voidaan nostaa kanne myös:

1) jos asiassa on useampia vastaajia, siinä tuomioistuimessa, jonka alueella jollakin vastaajista on kotipaikka, edellyttäen että kanteiden välillä on niin läheinen yhteys, että niiden käsitteleminen ja ratkaiseminen yhdessä on toivottavaa, jotta kanteiden käsitteleminen eri oikeudenkäynneissä ei johtaisi ristiriitaisiin tuomioihin.”

Saksan oikeus

10 Pääasian oikeudenkäynnissä on sovellettava avointen varallisuuskysymysten hoitamisesta annetun lain (Gesetz zur Regelung offener Vermögensfragen, jäljempänä varallisuuslaki) ja investointien etusijasta varallisuuslakiin perustuvien palautusvaatimusten yhteydessä annetun lain (Gesetz über den Vorrang für Investitionen bei Rückübertragungsansprüchen nach dem Vermögensgesetz, jäljempänä investointien etusijaa koskeva laki) säännöksiä.

11 Varallisuuslain soveltamisala määritellään sen 1 §:n 1 ja 6 momentissa seuraavasti:

”Tämä laki koskee varallisuusoikeudellisia vaatimuksia, jotka kohdistuvat varallisuuteen, joka – – on pakkolunastettu korvauksetta ja siirretty kansan omaisuudeksi – –

– –

Tätä lakia sovelletaan sellaisten luonnollisten henkilöiden ja yhdistysten varallisuusoikeudellisiin vaatimuksiin, jotka joutuivat 30.1.1933–8.5.1945 vainon kohteeksi rodullisista, poliittisista, uskonnollisista tai maailmankatsomuksellisista syistä ja menettivät sen vuoksi omaisuutensa pakkomyynnillä, pakkolunastuksella tai muulla tavalla – –”

12 Varallisuuslain 3 §:n 1 momentissa säädetään varallisuuden palauttamisesta seuraavaa:

”Varallisuus, johon kohdistettiin 1 §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä ja joka siirrettiin kansan omaisuudeksi tai luovutettiin kolmansille, on hakemuksesta palautettava niille, joilla on oikeus siihen, ellei – – se ole pois suljettua. – –”

13 Sen välttämiseksi, ettei tällaisia vaatimuksia enää voida esittää menestyksellisesti, kun kyseessä oleva varallisuus on saatu vilpittömässä mielessä ja rasitteitta, varallisuuslain 3 §:n 3 momentissa säädetään tähän lakiin perustuvan palauttamishakemuksen kohteena olevien kiinteistöjen luovutuskiellosta.

14 Investointien etusijaa koskevassa laissa säädetään näiden periaatteiden poikkeuksesta, jotta kielto myydä sijoittajalle kiinteistöjä, joista on rekisteröity varallisuuslakiin perustuvia palautusvaatimuksia, ei estäisi uusissa osavaltioissa (Länder) välttämättömiä investointeja.

15 Niinpä investointien etusijaa koskevan lain 1 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Kiinteistöt – –, joista on esitetty tai joista voidaan esittää varallisuuslain mukainen palautusvaatimus, saadaan jäljempänä olevien säännösten mukaisesti käyttää kokonaan tai osittain erityisiin investointitarkoituksiin. Palautukseen oikeutettu saa tällöin tämän lain mukaisen korvauksen.”

16 Investointien etusijaa koskevan lain 16 §:n 1 momentissa säädetään seuraavaa: ”Jos – – varallisuutta ei ole mahdollista palauttaa, jokainen, jolla on oikeus palautukseen, voi oikeutensa toteamisen tai todistamisen jälkeen vaatia – – rahasummaa, joka vastaa kaikkia rahasuorituksia, joita vaatimuksen kohteena olevasta varallisuudesta on kertynyt sopimuksen perusteella. Tämä vaatimus on – – ratkaistava avoimia varallisuuskysymyksiä käsittelevän viranomaisen tai osavaltion viranomaisen päätöksellä. Jos tuottoa ei ole syntynyt – – [tai] se alittaa markkina-arvon, joka varallisuudella on, kun investointien etusijaa koskeva päätös tulee täytäntöönpanokelpoiseksi, – – palautukseen oikeutettu voi vuoden kuluessa – – vaatia tuomioistuimessa markkina-arvon suuruista maksua – –.”

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

17 Julius Busse omisti kiinteistön Berliinin entisessä itäosassa. Hän joutui kolmannen valtakunnan aikana kansallissosialistisen hallinnon vainoamaksi, ja vuonna 1938 hänen oli myytävä kiinteistönsä kolmannelle osapuolelle. Saksan demokraattinen tasavalta pakkolunasti kiinteistön myöhemmin, ja se yhdistettiin kiinteistöjen uusjaon yhteydessä muihin kyseisen valtion omistamiin kiinteistöihin. Näin muodostuneesta kokonaisalasta tuli Saksan jälleenyhdistymisen jälkeen osittain Land Berlinin ja osittain Saksan liittotasavallan omaisuutta.

18 Pääasian kymmenen ensimmäistä vastapuolta, joista Sapir, Birgansky, Rumney ja Ben-Zadok asuvat Israelissa, Busse Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Brown Espanjassa, hakivat 5.9.1990 alkuperäisen omistajan oikeudenomistajina hänen kyseisestä kokonaisalasta aikaisemmin omistamansa osuuden palauttamista varallisuuslain nojalla.

19 Vuonna 1997 Land Berlin ja Saksan liittotasavalta sovelsivat investointien etusijaa koskevan lain 1 §:n säännöksiä ja myivät mainitussa kiinteistöjen uusjaossa muodostuneen kokonaisalan kokonaisuudessaan eräälle sijoittajalle.

20 Toimivaltainen viranomainen totesi myynnin jälkeen, että kansallisen oikeuden mukaan pääasian kymmenen ensimmäistä vastapuolta eivät voineet vaatia kiinteistön palauttamista, mutta heillä oli oikeus siihen, että heille maksetaan suhteellinen osuus kokonaisalan myynnistä saadusta tuotosta tai kiinteistön markkina-arvo. Sama viranomainen määräsi Land Berlinin eli pääasian valittajan maksamaan pääasian kymmenelle ensimmäiselle vastapuolelle sen osan myyntituotosta, joka vastasi Julius Bussen omistaman kiinteistön osuutta.

21 Kyseisen maksun suorittamisen yhteydessä Land Berlin, joka toimi myös Saksan liittotasavallan lukuun, teki kuitenkin virheen. Se nimittäin maksoi pääasian kymmentä ensimmäistä vastapuolta edustavalle asianajajalle erehdyksessä koko kauppahinnan, jonka tämä sitten jakoi mainituille vastapuolille.

22 Pääasian oikeudenkäynnissä Land Berlin vaatii vastapuolia palauttamaan liikaa maksetun määrän, joka sen mukaan on 2,5 miljoonaa euroa. Se on nostanut Landgericht Berlinissä kanteen kymmentä ensimmäistä vastapuolta, jotka ovat Julius Bussen oikeudenomistajia, vastaan perusteettoman edun saamisen perusteella ja heitä edustavaa asianajajaa, joka on pääasian yhdestoista vastapuoli, vastaan sääntöjenvastaisen toiminnan perusteella.

23 Kyseiset pääasian vastapuolet vastustavat kannetta ja väittävät, ettei Landgericht Berlin ole kansainvälisesti toimivaltainen ratkaisemaan asiaa niiden pääasian vastapuolten osalta, joiden kotipaikka on Yhdistyneessä kuningaskunnassa, Espanjassa ja Israelissa, eli Sapirin, Bussen, Birganskyn, Rumneyn, Ben-Zadokin ja Brownin osalta.

24 He väittävät lisäksi voivansa vaatia kyseistä myyntituoton osaa suurempaa maksua, koska myyntituotto on pienempi kuin Julius Bussen omistaman kiinteistön markkina-arvo. Heidän mukaansa kanne on siis täysin perusteeton.

25 Landgericht Berlin on antamassaan osatuomiossa jättänyt tutkimatta Land Berlinin kanteen niiden pääasian vastapuolten osalta, joiden kotipaikka on Yhdistyneessä kuningaskunnassa, Espanjassa ja Israelissa. Land Berlinin muutoksenhakukaan ei ole menestynyt.

26 Muutoksenhakutuomioistuin nimittäin on katsonut, ettei saksalaisilla tuomioistuimilla ole kansainvälistä toimivaltaa ratkaista Sapiria, Bussea, Birganskyä, Rumneytä, Ben-Zadokia ja Brownia vastaan nostettua kannetta. Kyseisen tuomioistuimen mukaan tämä oikeusriita ei ole asetuksen N:o 44/2001 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu siviilioikeudellinen asia vaan se on julkisoikeudellinen asia, johon mainittua asetusta ei sovelleta.

27 Pääasian valittaja pyrkii Revision-valituksellaan siihen, että Landgericht Berlin ratkaisisi aineellisesti myös sen kyseisiin pääasian vastapuoliin kohdistamat vaatimukset.

28 Tässä tilanteessa Bundesgerichtshof on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Onko perusteettomasti suoritetun maksun takaisinperintä asetuksen N:o 44/2001 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu siviilioikeudellinen asia myös silloin, kun viranomainen määrää osavaltion maksamaan vahinkoa kärsineille korvaukseksi osan kiinteistön myyntisopimukseen perustuvasta tuotosta, mutta osavaltio suorittaa näille erehdyksessä koko kauppahinnan?

2) Onko useampien kanteiden välillä asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohdassa vaadittu läheinen yhteys myös silloin, kun vastaajat esittävät lisäkorvausvaatimuksia, jotka voidaan ratkaista ainoastaan yhdenmukaisesti?

3) Voidaanko asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohtaa soveltaa myös vastaajiin, joiden kotipaikka ei ole Euroopan unionissa? Jos tähän vastataan myöntävästi, onko näin myös silloin, kun valtio, jossa vastaajalla on kotipaikka, voisi tuomion antaneen valtion kanssa tehtyjen kahdenvälisten sopimusten perusteella kieltäytyä tunnustamasta kyseistä tuomiota toimivallan puuttumisen perusteella?”

Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

Ensimmäinen kysymys

29 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee ensimmäisellä kysymyksellään pääasiallisesti, onko asetuksen N:o 44/2001 1 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että siviili- ja kauppaoikeudellisen asian käsite kattaa perusteettoman edun palauttamista koskevan kanteen, jos julkisyhteisö, joka on totalitaarisen hallinnon harjoittamien vainojen korvaamiseksi annetulla lailla perustetun viranomaisen päätöksellä määrätty maksamaan vahinkoa kärsineelle henkilölle korvaukseksi osa kiinteistön myynnistä saadusta tuotosta, on maksanut tälle henkilölle erehdyksessä koko kauppahinnan ja vaatii sitten tuomioistuimessa perusteettoman edun palauttamista.

30 Bundesgerichtshof toteaa ennakkoratkaisupyynnössä, että se on asiasta epävarma useiden seikkojen kannalta. Yhtäältä kyseisen tuomioistuimen mukaan kyse on sellaisen rahamäärän palauttamisesta, jonka Land Berlin on erehdyksessä maksanut pääasian vastapuolille, jolloin sovelletaan perusteettoman edun palauttamista koskevaa säännöstä, joka sisältyy Saksan siviililain 812 §:n 1 momenttiin ja jonka nojalla jokainen perusteettoman etuuden saanut henkilö on velvollinen palauttamaan sen. Toisaalta maksun syynä ei ole ollut Land Berlinin yksityisoikeudellisena oikeushenkilönä toteuttama oikeustoimi vaan hallintomenettely.

31 Aluksi on muistutettava, että koska asetus N:o 44/2001 on korvannut Brysselin yleissopimuksen jäsenvaltioiden välisissä suhteissa, unionin tuomioistuimen kyseisestä yleissopimuksesta antama tulkinta pätee myös kyseisen asetuksen osalta silloin, kun asetuksen säännösten ja Brysselin yleissopimuksen määräysten voidaan katsoa vastaavan toisiaan (ks. mm. asia C-406/09, Realchemie Nederland, tuomio 18.10.2011, Kok., s. I-9773, 38 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

32 Tässä yhteydessä on todettava, että asetuksen N:o 44/2001 soveltamisala on Brysselin yleissopimuksen soveltamisalan tavoin rajattu koskemaan siviili- ja kauppaoikeudellisen asian käsitettä. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kyseinen soveltamisala rajataan pääasiallisesti joko oikeusriidan asianosaisten välisten oikeussuhteiden laadun tai oikeusriidan kohteen perusteella (ks. mm. asia C-292/05, Lechouritou ym., tuomio 15.2.2007, Kok., s. I-1519, 30 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

33 Oikeuskäytännössä on täten todettu, että vaikka tietyt viranomaisen ja yksityisen väliset oikeusriidat saattavatkin kuulua asetuksen N:o 44/2001 soveltamisalaan, näin ei ole viranomaisen käyttäessä julkista valtaa (ks. vastaavasti mm. asia C-420/07, Apostolides, tuomio 28.4.2009, Kok., s. I-3571, 43 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja asia C-154/11, Mahamdia, tuomio 19.7.2012, 56 kohta).

34 Sen selvittämiseksi, onko asia näin pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa oikeusriidassa, on siis tutkittava nostetun kanteen perusteet ja sen nostamista koskevat yksityiskohtaiset säännöt (ks. vastaavasti asia C-271/00, Baten, tuomio 14.11.2002, Kok., s. I-10489, 31 kohta ja asia C-266/01, Préservatrice foncière TIARD, tuomio 15.5.2003, Kok., s. I-4867, 23 kohta).

35 Tästä on todettava, että – kuten ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin korostaa – pääasiassa nostetun kanteen taustalla oleva korvausvaatimus perustuu kansallisiin, tässä tapauksessa varallisuuslain ja investointien etusijaa koskevan lain säännöksiin kansallissosialistisen hallinnon uhreille aiheutuneen vahingon korvaamisesta, ja nämä säännökset ovat identtisiä kaikille

palautusvaatimusten rasittamien kiinteistöjen omistajille. Niissä nimittäin asetetaan sama vahingonkorvausvelvollisuus tekemättä eroa sen mukaan, onko palautusvaatimusten rasittaman kiinteistön omistaja yksityishenkilö vai valtion elin.

36 Samoin on niin, että – kuten ennakkoratkaisupyynnöstä ilmenee – vahinkoa kärsineiden henkilöiden korvausvaatimuksia koskeva hallintomenettely on sama kyseessä olevan omistajan ominaisuudesta riippumatta. Tässä menettelyssä omistajalla, olipa kyseessä yksityishenkilö tai julkisyhteisö, ei myöskään ole vahinkoa kärsineen henkilön palautusta koskevien oikeuksien määrittämisessä mitään ratkaisuun liittyviä erioikeuksia.

37 Lisäksi on huomattava, että pääasian kanne koskee sellaisen liikaa maksetun rahamäärän palauttamista, jonka Land Berlin maksoi erehdyksessä pannessaan täytäntöön vahinkoa kärsineiden henkilöiden maksuvaatimuksia. On kuitenkin yhtäältä niin, ettei tällaisen liikamaksun palauttaminen kuulu varallisuuslaissa ja investointien etusijaa koskevassa laissa säädettyyn hallintomenettelyyn. Toisaalta liikaa maksetun määrän palauttamiseksi omistajan on riippumatta siitä, onko kyse julkisyhteisöstä vai yksityishenkilöstä, nostettava kanne vahinkoa kärsineitä henkilöitä vastaan siviilituomioistuimissa. Samoin kyseisen palautuksen oikeusperustana ovat Saksan siviililain 812 §:n 1 momentin säännökset perusteettoman edun palauttamisesta.

38 Ensimmäiseen kysymykseen on vastattava kaiken edellä esitetyn perusteella, että asetuksen N:o 44/2001 1 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että siviili- ja kauppaoikeudellisen asian käsite kattaa perusteettoman edun palauttamista koskevan kanteen, jos julkisyhteisö, joka on totalitaarisen hallinnon harjoittamien vainojen korvaamiseksi annetulla lailla perustetun viranomaisen päätöksellä määrätty maksamaan vahinkoa kärsineelle henkilölle korvaukseksi osa kiinteistön myynnistä saadusta tuotosta, on maksanut tälle henkilölle erehdyksessä koko kauppahinnan ja vaatii sitten tuomioistuimessa perusteettoman edun palauttamista.

Toinen kysymys

39 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee toisella kysymyksellään pääasiallisesti, onko asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohtaa tulkittava siten, että useita vastaajia, joiden kotipaikka on muiden jäsenvaltioiden alueella, vastaan nostettujen kanteiden välillä on mainitussa säännöksessä tarkoitettu läheinen yhteys silloin, kun mainitut vastaajat esittävät pääasiassa kyseessä olevien kaltaisissa olosuhteissa lisäkorvausvaatimuksia, jotka on ratkaistava yhdenmukaisesti.

40 Asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohdan toimivaltasäännön mukaan silloin, kun asiassa on useampia vastaajia, henkilöä vastaan voidaan nostaa kanne siinä tuomioistuimessa, jonka alueella jollakin vastaajista on kotipaikka, edellyttäen, että kanteiden välillä on niin läheinen yhteys, että niiden käsitteleminen ja ratkaiseminen yhdessä on toivottavaa, jotta kanteiden käsitteleminen eri oikeudenkäynneissä ei johtaisi ristiriitaisiin ratkaisuihin (ks. asia C-145/10, Painer, tuomio 1.12.2011, Kok., s. I-12533, 73 kohta).

41 Tätä erityissääntöä, jolla poiketaan mainitun asetuksen 2 artiklassa vahvistetusta vastaajan kotipaikan tuomioistuimen toimivaltaisuuden pääsäännöstä, on tulkittava suppeasti siten, ettei sen voida tulkita koskevan muita kuin samassa asetuksessa nimenomaisesti tarkoitettuja tilanteita (ks. em. asia Painer, tuomion 74 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

42 Asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohdan soveltamisen osalta on tarkistettava, liittyvätkö saman kantajan eri vastaajia vastaan nostamat kanteet toisiinsa siten, että niiden ratkaiseminen yhdessä on tarpeen, jotta vältettäisiin se, että eri oikeudenkäynneissä annetaan keskenään ristiriitaisia tuomioita (ks. asia C-98/06, Freeport, tuomio 11.10.2007, Kok., s. I-8319, 39 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

43 Unionin tuomioistuin on katsonut kyseisestä kanteiden liittymisestä toisiinsa, että jotta tuomioita voitaisiin pitää keskenään ristiriitaisina, on sen lisäksi, että riita-asioiden ratkaisut eroavat toisistaan, oltava niin, että ero liittyy samaan tosiseikastoon ja samaan oikeudelliseen tilanteeseen (ks. em. asia Freeport, tuomion 40 kohta ja em. asia Painer, tuomion 79 kohta).

44 Tässä yhteydessä on täsmennettävä, ettei asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohdan sanamuodosta ilmene, että eri vastaajia vastaan nostettujen kanteiden oikeudellisen perustan identtisyys olisi edellytyksenä kyseisen säännöksen soveltamiselle. Tällainen identtisyys on vain yksi tekijä muiden joukossa (ks. em. asia Painer, tuomion 76 ja 80 kohta).

45 Nyt käsiteltävässä asiassa on todettava, että pääasian kanteiden, jotka tukeutuvat perusteettoman edun palauttamiseen ja yhdennentoista vastapuolen osalta lainvastaiseen toimintaan, ja kymmenen ensimmäisen vastapuolen kanteita vastaan esittämien puolustautumisperusteiden, joilla puolestaan esitetään lisäkorvausvaatimuksia, taustalla on sama oikeudellinen tilanne ja tosiseikasto, nimittäin pääasian kymmenen ensimmäisen vastapuolen varallisuuslakiin ja investointien etusijaa koskevaan lakiin perustuva oikeus saada korvausta ja se riidanalainen rahamäärä, jonka Land Berlin erehdyksessä siirsi kyseisten vastapuolten hyväksi.

46 Lisäksi on niin, että – kuten Saksan hallitus on korostanut – oikeusperustana, johon pääasian vastapuolet voisivat vedota vaatiakseen lisäkorvausta, tulee kyseeseen ainoastaan varallisuuslain ja investointien etusijaa koskevan lain mukainen oikeus, mikä myös edellyttää arviointia kaikkien vastapuolten osalta saman tosiseikaston ja oikeudellisen tilanteen perusteella. Lisäksi on otettava huomioon se, että puolustautumisperusteina esitettyjen lisäkorvausvaatimusten oikeusperustan arviointi on ennen pääasian kanteita ratkaistava kysymys siinä mielessä, että se, ovatko kanteet perusteltuja, riippuu siitä, voidaanko tällaisia lisäkorvausvaatimuksia esittää vai ei.

47 Tosiseikasto ja oikeudellinen tilanne ovat samat, vaikka pääasian yhdenteentoista vastapuoleen kohdistuvan kanteen tueksi esitetty oikeusperusta poikkeaa siitä, johon kymmentä ensimmäistä vastapuolta vastaan nostettu kanne perustuu. Kuten julkisasiamies korosti ratkaisuehdotuksensa 99 kohdassa, pääasiassa esitetyt erilaiset vaatimukset kohdistuvat nimittäin samaan intressiin eli erehdyksessä perusteettomasti maksetun määrän palauttamiseen.

48 Toiseen kysymykseen on vastattava edellä esitetyn perusteella, että asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohtaa on tulkittava siten, että useita vastaajia, joiden kotipaikka on muiden jäsenvaltioiden alueella, vastaan nostettujen kanteiden välillä on mainitussa säännöksessä tarkoitettu läheinen yhteys silloin, kun vastaajat esittävät pääasiassa kyseessä olevien kaltaisissa olosuhteissa lisäkorvausvaatimuksia, jotka on ratkaistava yhdenmukaisesti.

Kolmas kysymys

49 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee kolmannen kysymyksen ensimmäisellä osalla pääasiallisesti, onko asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohtaa tulkittava siten, että sitä voidaan soveltaa vastaajiin, joiden kotipaikka ei ole jäsenvaltion alueella, silloin, kun nämä on haastettu oikeuteen kanteella, joka on nostettu useita vastaajia vastaan ja näiden joukossa on myös henkilöitä, joiden kotipaikka on unionissa.

50 Aluksi on korostettava, että tämä kolmas kysymys koskee Sapiria, Birganskyä, Rumneytä ja Ben-Zadokia, joiden kotipaikka on Israelissa.

51 Kysymykseen vastaamiseksi on siis selvitettävä, onko se, että vastaajista yhden kotipaikka on toisen jäsenvaltion alueella, edellytyksenä asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohdan soveltamiselle.

52 Tässä yhteydessä on todettava ensinnäkin, että asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohdan johdantolauseesta ilmenee niiden henkilöiden osalta, joihin kyseistä säännöstä sovelletaan, että siinä viitataan nimenomaisesti vastaajiin, joiden kotipaikka on unionin alueella.

53 Toiseksi on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohdassa säädetään erityissäännöstä, jota on tulkittava suppeasti siten, ettei sen voida tulkita koskevan muita kuin samassa asetuksessa nimenomaisesti tarkoitettuja tilanteita (ks. vastaavasti em. asia Freeport, tuomion 35 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

54 Kolmanneksi on huomattava, että asetuksen N:o 44/2001 4 artiklan 1 kohdassa on nimenomainen säännös, jolla säännellään tyhjentävästi kysymystä henkilöistä, joiden kotipaikka on unionin alueen ulkopuolella; siinä säädetään näiden henkilöiden osalta asetuksen johdanto-osan yhdeksännen perustelukappaleen mukaisesti, että kunkin jäsenvaltion tuomioistuinten toimivalta määräytyy kyseisen valtion kansallisen lain mukaisesti, jollei kyseisen asetuksen 22 ja 23 artiklan säännöksistä muuta johdu. On kuitenkin riidatonta, ettei kumpaakaan näistä säännöksistä, joista ensin mainittu koskee yksinomaista toimivaltaa tietyissä tyhjentävästi luetelluissa asioissa ja jälkimmäinen asianosaisten välistä oikeuspaikkasopimusta, ole sovellettava pääasiassa.

55 Tästä seuraa, että jotta vastaajista yhtä vastaan voitaisiin nostaa kanne jäsenvaltion tuomioistuimessa asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohdan nojalla, tällä on oltava kotipaikka toisen jäsenvaltion alueella.

56 Niinpä kolmanteen kysymykseen on vastattava, että asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohtaa on tulkittava siten, ettei sitä voida soveltaa vastaajiin, joiden kotipaikka ei ole jäsenvaltion alueella ja jotka on haastettu oikeuteen kanteella, joka on nostettu useita vastaajia vastaan ja näiden joukossa on myös henkilöitä, joiden kotipaikka on unionissa.

57 Kolmannen kysymyksen ensimmäiseen osaan annettavan kieltävän vastauksen perusteella kysymyksen toiseen osaan ei ole vastattava, koska ennakkoratkaisupyynnön mukaan se on esitetty yksinomaan siltä varalta, että kysymykseen asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohdan sovellettavuudesta vastaajiin, joiden kotipaikka ei ole unionin alueella, vastataan myöntävästi.

Oikeudenkäyntikulut

58 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (kolmas jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) Tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla 22.12.2000 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 44/2001 1 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että siviili- ja kauppaoikeudellisen asian käsite kattaa perusteettoman edun palauttamista koskevan kanteen, jos julkisyhteisö, joka on totalitaarisen hallinnon harjoittamien vainojen korvaamiseksi annetulla lailla perustetun viranomaisen päätöksellä määrätty maksamaan vahinkoa kärsineelle henkilölle korvaukseksi osa kiinteistön myynnistä saadusta tuotosta, on maksanut tälle henkilölle erehdyksessä koko kauppahinnan ja vaatii sitten tuomioistuimessa perusteettoman edun palauttamista.

2) Asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohtaa on tulkittava siten, että useita vastaajia, joiden kotipaikka on muiden jäsenvaltioiden alueella, vastaan nostettujen kanteiden välillä on mainitussa säännöksessä tarkoitettu läheinen yhteys silloin, kun vastaajat esittävät pääasiassa kyseessä olevien kaltaisissa olosuhteissa lisäkorvausvaatimuksia, jotka on ratkaistava yhdenmukaisesti.

3) Asetuksen N:o 44/2001 6 artiklan 1 alakohtaa on tulkittava siten, ettei sitä voida soveltaa vastaajiin, joiden kotipaikka ei ole jäsenvaltion alueella ja jotka on haastettu oikeuteen kanteella, joka on nostettu useita vastaajia vastaan ja näiden joukossa on myös henkilöitä, joiden kotipaikka on Euroopan unionissa.

Allekirjoitukset